

УДК 821.162.1

Олександра Мешкова
ORCID 0000-0002-3803-3452

ПОЕТИКА ТІЛЕСНОСТІ В РОМАНІ ГАБРІЕЛІ ЗАПОЛЬСЬКОЇ «КАСЬКА КАРІАТИДА»

***Анотація.** У статті здійснено спробу проаналізувати роман польської письменниці Габріелі Запольської «Каська Каріатида» з перспективи тілесності – фемінної та маскулінної. Вказано основні аспекти трактування поняття «тілесності» – гендерний і соціокультурний, важливі для розуміння художньої специфіки репрезентації людської тілесності у згаданому романі Г. Запольської. Унаочнено основні ознаки натуралістичного стилю письменниці, що полягають у змалюванні неприємних, негарних деталей навколишнього світу, які були частинами реальної дійсності, зокрема описів звалтування, смерті та помертвого розкладу тіла. Акцентовано теми моральності та показової моральності, жіночої невинності, звалтування, позашлюбної вагітності, зображення людського тіла у мистецтві, оголення заради мистецтва. Жіноча тілесність представлена з двох перспектив: переживання власного тілесного досвіду та об'єктивізація жіночого тіла чоловіками в умовах патріархальної культури.*

***Ключові слова:** тілесність, Запольська, фемінність, маскулінність, натуралізм, патріархат*

***Інформація про автора:** Мешкова Олександра Володимирівна, студентка кафедри полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

***Електронна адреса:** meshhkkova@gmail.com*

Oleksandra Meshkova

THE POETICS OF CORPOREALITY IN GABRIELA ZAPOLSKA'S NOVEL CATHY THE CARYATID

***Abstract.** The article attempts to analyze the novel of a polish writer Gabriela Zapolska "Cathy the Caryatid" from the perspective of corporeality - feminine and*

masculine. The article indicates the main aspects of the interpretation of the concept of corporeality - gender and sociocultural, which are important for understanding the artistic specifics of the representation of human corporeality in the novel.

In the novel, female corporeality is represented by two perspectives: personal bodily experience and the objectification of the female body by men in patriarchal culture. The main character of the novel tried to preserve her innocence, considering it the greatest treasure. At the beginning of the novel, a young, healthy girl of twenty with exaggerated physical characteristics and idealized moral qualities appears before the reader. When the girl came to get a job, her body was viewed as a commodity that could be purchased and exploited at work. The main character dreams of getting married, so she strives to keep herself "pure", because this is one of the conditions under which a decent man can marry her. G. Zapolska portrays the body of the heroine as a kind of "bargaining chip": a girl can choose two ways - to preserve her innocence in order to "exchange" chastity for a legal marriage and a happy future, or to take the path of debauchery. The loss of virginity is a turning point in the novel by G. Zapolska. Rape inflicted a great psychological trauma on the girl, because until now virginity was her only chance for a happy future.

The article analyzes how the patriarchal apparatus implements the objectification of women, as well as sexual objectification. Male dominance in society includes control over female corporeality, women are interpreted as objects that can be owned and changed at will. The value of an object, as a rule, depends primarily on physical data - beauty, health, fertility, etc., while the spiritual development and education of women are often secondary. The protagonist Jan Viebig is the personification of a typical masculine man who cannot contain his physiological desire and understand the girl's refusal. A man is guided by instincts, raping a girl, using her body for pleasure, and then rejecting her and his promises.

The main characteristics of the naturalistic style of the writer are presented, consisting in the depiction of ugly and sometimes disgusting details of the surrounding world, which were parts of reality, in particular, descriptions of rape, death and posthumous decomposition of the body. Attention is focused on the themes of morality and exemplary morality, female virginity, rape, illegitimate pregnancy, images of the human body in art, nudity for art.

Key words: corporality, Zapolska, femininity, masculinity, naturalism, patriarchy

Information about author: Mieszkova Oleksandra, student of Polonistics, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: meshhkkova@gmail.com

Oleksandra Meszkowa

POETYKA CIELESNOŚCI W POWIEŚCI GABRIELI ZAPOLSKIEJ KAŚKA KARIATYDA

Abstrakt. Artykuł jest próbą analizy powieści Gabrieli Zapolskiej „Kaśka Kariatyda” z perspektywy cielesności – kobiecej i męskiej. Ukazano główne aspekty definiowania pojęcia „cielesność” – genderowe i społeczno-kulturowe, aby zrozumieć specyfikę artystycznej reprezentacji cielesności człowieka w powieści G. Zapolskiej. W artykule zostały zilustrowane główne cechy naturalistycznego stylu autorki, które polegają na przedstawieniu brzydkich składników rzeczywistości, na przykład opisów zgwałcenia, śmierci i pośmiertnego rozkładu ciała. Podkreśla się tematyka moralności i moralności pokazowej, kobiecej niewinności, zgwałcenia, pozamałżeńskiej ciąży, przedstawienia ciała ludzkiego w sztuce, obnażenia dla sztuki. Kobieca cielesność ukazana jest z dwóch perspektyw: własnego cielesnego doświadczenia oraz uprzedmiotowienia kobiecego ciała przez mężczyzn w warunkach kultury patriarchalnej.

Słowa kluczowe: cielesność, Zapolska, kobiecość, męskość, naturalizm, patriarchy

Nota o autorze: Mieszkowa Oleksandra, studentka Katedry Polonistyki Narodowego Uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie.

E-mail: meshhkkova@gmail.com

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Людина – це багатогранна істота, найголовніший і найбільш складний об'єкт наукового дослідження. Усе, що відбувається у світі, взаємопов'язане з людиною. Проблематику «людського» вивчають і умовно ділять між собою ряд наук: біологія та фізіологія, психологія та медицина, соціологія та культурологія, педагогіка та історія, натомість література завжди певним чи-

ном синтезує та віддзеркалює знання різних наук в художньому осмисленні. Феномен тілесності як об'єкт вивчення, перебуваючи серед найактуальніших питань гуманітарних розвідок, привертає увагу великої кількості дослідників, які працюють у різних сферах науки. Проте художня тілесність в літературних творах як лінгвопоетична категорія, вербалізована засобами художнього тексту, постійно цікавить літературознавців і дає можливість глибше пізнати людину, світ її цінностей і ідентичностей. Не викликає сумнівів, що тілесність людини – широке поняття, яке теоретично включає у себе два полюси бінарної опозиції – душу та тіло людини й формує єдиний простір, що дозволяє у природній цілісності вивчати біологічні, психологічні та соціокультурні аспекти людського існування. Однією з перших у польській літературі акцентувала увагу на питаннях тілесності Габріеля Запольська (1857-1921), зокрема у повістях і романах «Kaśka Kariatyda» («Каська Каріатида»), «O czym się nie mówi» («Про що не говорять»), «O czym się nawet myśleć nie chce» («Про що навіть не хочеться думати») тощо. Важливим мотивом згаданих і інших творів письменниці є тілесність головних героїнь, широке коло їхніх тілесних переживань та тілесного досвіду. Людське тіло тут часто виступає інструментом пізнання й освоєння дійсності, що зображена без прикрас.

Аналіз найновіших публікацій з теми дослідження. Проаналізувавши різні підходи до інтерпретації сучасного поняття тілесності вітчизняними та зарубіжними дослідниками, можемо стверджувати, що незважаючи на відсутність у сучасній гуманітаристиці єдиного загальноприйнятого визначення «тілесність», існують спільні тенденції окреслення та осмислення цього поняття у фізичному, духовному, соціальному та етичному вимірах. Більшість сучасних дослідників характеризує тілесність як інтегруючу ознаку екзистенційного досвіду людини, що поєднує унікальні фізіологічні, ментально-емоційні та мислительні компоненти людини як істоти соціальної.

Соціокультурний аспект тілесності, досліджений зокрема працях І. Биховської, Г. Валенси, О. Гомілко, М. Мерло-Понті,

полягає в розгляді сутності існування людини, широкого кола її тілесних переживань, самоідентифікації та оцінюванні інших індивідів під впливом певних соціальних настанов і культурних тенденцій, характерних для певної історичної доби. З точки зору соціокультурного аспекту тілесності людина осмислює себе на-самперед як носій певної системи цінностей.

Гендерний аспект тілесності, простежений зокрема у роботах О. Гомілко, Г. Найдьонової, М. Мерло-Панті, А. Халупнік, полягає в розгляді гендерної ідентичності та гендерних відмінностей, відповідно до яких у людини формується прийняття своєї приналежності за ознакою статі, відбувається пізнання соціокультурних уявлень про маскуліність та фемініність. Осмислення своєї гендерної приналежності, як і пізнання соціальних стереотипів необхідні для усвідомлення свого «Я» та розуміння ставлення до свого «Я» інших індивідів.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямків дослідження. Дослідження поняття тілесності та конкретизація його аспектів в польській літературі другої половини XIX століття неодноразово ставало об'єктом вивчення літературознавців. Водночас рецепція проблеми людської тілесності в умовах міщанського патріархального суспільства другої половини XIX-го століття у першому натуралістичному романі Габрієлі Запольської «Каська Каріатида» залишалась маргіналізованою.

Саме тому **метою нашої статті** є виявлення художньої специфіки репрезентації людської тілесності у названому романі Г. Запольської в контексті соціокультурних тенденцій другої половини XIX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Габрієля Запольська (справжнє ім'я Марія Габрієля Стефанія Корвін-Піотровська) – польська письменниця та драматург, актриса театру та мистецтвознавець. Увійшла в літературу як одна з найяскравіших представників польського натуралізму. У своїх

творах критикувала сучасне собі міщанство, висміювала його лицемірну моральність, часто порушувала проблеми емансипації жінок. Г. Запольська писала на актуальні теми та не боялася оголювати неприємну правду. Починаючи від дебюту, кожен її твір викликав напади консервативної критики: їй закидали аморальність, епатування брудом життя і порушення табуйованих тем. Проте письменниця продовжувала творити та розкривати актуальні проблеми, котрі суспільство не вважало естетичними. Г. Запольська приділяла багато уваги тілу та тілесності, як невід'ємним атрибутам людського існування. Проблему тілесності у творчості письменниці можна дослідити на прикладі її першого натуралістичного роману «Каська Каріатида».

У сучасній гуманітаристиці досі не існує єдиного визначення поняття «тілесність», а велика кількість інтерпретацій утворює у полі філософських досліджень строкате розмаїття підходів, парадигм та поглядів. Проте, як уже зазначалося, всі трактування поняття «тілесності» так чи інакше виводяться з певного зв'язку та співвідношення тілесних і душевних складників. У нашій статті тілесність розуміємо як унікальне взаємозалежне поєднання фізичних (фізіологічних), інтелектуальних та ментально-емоційних компонентів, як інтегруючу ознаку екзистенційного досвіду людини, що поєднує комплекс природних, індивідуальних та культурних рис тіла людини.

Соціокультурне середовище впливає на сприйняття людиною власного тіла та пережитого тілесного досвіду. Кожному історичному періоду притаманна відповідна специфіка світосприйняття, що впливає на розуміння та прийняття тілесності, а також виступає підставою оцінки себе й інших індивідів. Уявлення про свою тілесності та розуміння ставлення до свого «Я» інших індивідів формується також через гендерний аспект тілесності, що включає до себе гендерні відмінності та гендерну ідентичність. Через призму гендерного аспекту тілесності ми розглядаємо поняття маскулінності та фемінності, чоловічу домінантність та об'єктивацію жіночого тіла.

Художня тілесність як художня рефлексія – динамічна категорія, що набуває модифікацій відповідно до індивідуально-авторського осмислення як представника певної культури та всього комплексу історично-літературного фону певного періоду.

«Каська Каріатида» – перший натуралістичний роман Г. Запольської, що описує долю бідної служниці, викриває та засуджує міщанську мораль та патріархальний устрій другої половини XIX століття. Епіграфом до передмови роману є цитата польського письменника та церковного діяча Ігнація Красицького: «Pocziwość prawdy się nie lęka!». У передмові Г. Запольська маніфестує своє прагнення до відтворення сучасних їй реалій без прикрас, не уникаючи змалювання неприємних деталей навколишнього світу та правдивого життя соціальних низів.

«Czytelniku lub Czytelniczko, podajcie mi rękę i zjrzyjmy wspólnie do tych nędz wielkich, do tych nieszczęść kończących się zbrodnią, do tego kału — według wyrażeń naszych dobrych znajomych... Nie bój się, kobieto, czytaj śmiało te karty, kał nie dotknie twej białej szaty, bo tylko brud lgnie do brudu, a chorzy boją się ran swoich» [10].

Роман був опублікований 1887 році та викликав скандал у літературних колах: критикували тематику твору, адже вважалося, що описувати життя простої служанки було «неестетичним». Літературний критик Теодор Еске-Хоїнський засудив у романі Г. Запольської «наслідування французьких натуралістів як у схильності до описів бруду та фізіології, так і в художньому методі опрацювання проблеми» [17, 55-59].

Справді, як представниця натуралістичного стилю, письменниця не уникала змалювання неприємних деталей навколишнього світу, які були частинами реальної дійсності. У романі авторка не хетувала зображенням еротичних сцен, описами згвалтування, смерті та навіть посмертного розкладу тіла. Натуралісти вважали, що завдання письменника – досліджувати закономірності життя людини, тому Г. Запольська у романі «Каська Каріатида» осмислює тілесність головних героїв в контексті сучасного їй міщанського соціокультурного середовища, досліджуючи його. У романі по-

рушуються теми моральності та показової моральності, жіночої невинності, зґвалтування, позашлюбної вагітності, зображення людського тіла у мистецтві, оголення заради мистецтва. Жіноча тілесність представлена з двох перспектив: переживання власного тілесного досвіду та об'єктивація жіночого тіла чоловіками в умовах патріархальної культури.

«Каська Каріатида» є цікавим матеріалом для дослідження тілесності через те, що в ньому рівною мірою розкривається тема жіночої та чоловічої тілесності, сприйняття себе головними героями через призму пережитого тілесного досвіду та під натиском соціокультурного середовища. Особливий інтерес становить осмислення тілесності Г. Запольською як емансипованою жінкою, адже до цього більшість творів були написані у чоловічому дискурсі.

Каська Олеярек – головна героїня роману «Каська Каріатида», це дівчина двадцяти років, яка влаштовується працювати служницею до родини Будовських. На початку твору перед читачем постає її фотографічний опис. Каська – це гарна здорова дівчина, яку поміж інших героїв відрізняє фізична розвиненість в поєднанні з абсолютною фемінністю: високий зріст, широкі плечі, сильні та важкі кінцівки гармонійно поєднуються з жіночними, лагідними рисами обличчя, приємним голосом та лагідним характером.

Зовнішній вигляд Каськи свідчив про її здоров'я, силу та витривалість. Коли дівчина прийшла влаштовуватися на роботу, її тіло розглядали як товар, що можна придбати у власність та експлуатувати в домашній роботі.

Тіло головної героїні завжди привертало до неї небажану увагу чоловіків, що найчастіше хотіли скривдити дівчину: використати для задоволення своїх фізичних потреб. Не дивлячись на своє сильне тіло, фізично Каська не могла протистояти жодному з чоловіків, які намагалися її образити. Патріархальна культура дозволяла жінкам лише вербалізувати свій фізичний біль в благання або крик відчаю.

Одним із основних чинників, що впливали на статус жінки у суспільстві того часу була її невинність, що була обов'язковою

умовою для законного шлюбу. Головна героїня роману прагнула зберегти свою невинність, вважаючи її найбільшим скарбом. Праведність Каськи була предметом насміхань для її оточення: її не розуміла господиня, адже сама зраджувала свого чоловіка; над нею насміхалися служниці. Г. Запольська зображає тіло героїні своєюрідною «розмінною монетою»: дівчина може обрати два шляхи – зберегти свою невинність, щоб «обміняти» цноту на законний шлюб та щасливе майбутнє, або стати на шлях розпусти.

Вирішальним фактором, що призвів до морального падіння головної героїні стало звинувачення Яна в її зраді та брехні. Хлопець, побачивши дівчину на вулиці з іншим, вирішив, що це її коханець. Насправді ж Каська була вимушена зустрітися з чоловіком, щоб передати йому послання своєї господині, яка була його коханкою. Дізнавшись про «зраду» головної героїні, хлопець побив дівчину, а потім, скориставшись моральним та фізичним вичерпанням, згвалтував її. Згвалтування нанесло дівчині велику психологічну травму, адже до цього часу невинність була її єдиним шансом на щасливе майбутнє та сім'ю. На початку твору тіло дівчини було описане як: «[...] wspaniałe, zdrowe ciało, o rospolitych, śmiałych konturach, materiał na matkę liczego rodu, który odznaczałby się niewątpliwie nadzwyczajnym zdrowiem, wzrostem olbrzymim i siłą zwierzęcą.» [14].

Після переломного моменту в житті: «Stoi tak na dziedzińcu zziębnięta, smutna, zgnębiona, maczając swe źle obute stopy w rozmakającym śniegu. Twarz jej nosi ślady bezsennych nocy i wielkiego znużenia. Oczy, ciemnymi obwódkami podkreślone, mają wyraz szczególnej tęsknoty i głębokiego smutku. Policzki zaczynają się zapadać z lekka, a twarz cała przybrała odcień więcej żółtawy, niezdrowy. [...] Wielka zaszła zmiana w tej pięknej i niegdyś błyszczącej zdrowiem dziewczynie» [14].

Авторка демонструє, як сильно суспільство з загальноприйнятими моральними нормами впливає на тілесність пересічних людей. Процес дефлорації під тиском суспільних і релігійних настанов ламає психіку молодій жінки, яка починає ненавидіти себе за

те, що її зґвалтували. Позашлюбна вагітність жінки сприймається як видимий результат злочину жінки, через що вона опиняється на життєвому маргінесі. Г. Запольська викриває зверхність патріархального суспільства та показовість релігії, коли дарування нового життя сприймається як гріх.

Тілесність інших героїнь твору теж постає «розмінною монетою», але вони від самого початку обирають інший шлях, їх образи здаються більш реалістичними, ніж ідеалізований образ головної героїні. Образ – антагоніст – Рузя постає перед читачем уособленням бездуховності й аморальності. Дівчина живе з чоловіком «на віру» та забезпечувала себе роботою завдяки своєму тілу та легкій вдачі. Патріархальне суспільство ставиться до тіла жінки як до товару, що має термін придатності, після якого його можна викинути. Коли дівчина втратила колишню фізичну форму та привабливий зовнішній вигляд, її вигнали з роботи, а чоловік виставив за двері. Маринка – це теж легковажна дівчина, яка обрала розпусне життя з недовготривалими стосунками та не страждала від докорів сумління. Проте її погляди на життя змінилися, коли вона серйозно захворіла «через чоловіків». Дівчина переглянула своє життя, почала симпатизувати та навіть допомагати знедоленим жінкам, зокрема головній героїні, з якої раніше насміхалася. Таким чином тілесний досвід став причиною переосмислення життя та патріархального суспільства, в якому дівчина своїми силами намагалася боротися за права жінок на існування.

Чоловіча тілесність також розкривається у контексті патріархального соціокультурного простору другої половини XIX-го століття. Патріархальний устрій спричинив закріплення домінації чоловіків. Вони ставилися до жінок, як до предметів, що можуть задовольнити їх потреби: від фізичних та матеріальних до естетичних. Чоловіки об'єктивізували жіночу тілесність, керувалися тваринними інстинктами й не помічали особистостей у жіночому тілі. Ян Вієг є уособленням типового маскулінного чоловіка, котрий не може стримати своє фізіологічне бажання та зрозуміти відмову дівчини. Чоловік гвалтує дівчину, використовує її тіло задля втіхи,

а потім відмовляється від неї та своїх обіцянок. Так само хлопець використовує інших жінок задля заспокоєння власних фізіологічних потреб і не бере на себе жодної відповідальності. Скульптор Водніцький – освічений і талановитий чоловік не сприймає головної героїню як особистість. Позбавлений уміння любити, скульптор вбачає у дівчині лише об'єкт задоволення своїх естетичних і творчих потреб. Тому, коли дівчина втратила сили для щоденного позування, він виставив її за двері та навіть не заплатив. Фелікс є уособленням ледачого та безпринципного чоловіка, що живе завдяки праці своєї дружини-Рузі. Він не кохає свою жінку, тому, коли вона захворіла та більше не була спроможною працювати, Фелікс виганяє її.

Дитяча тілесність у романі Габріелі Запольської «Каська Каріатида» представлена слабо: усі діти у творі народжені в бідності та поза офіційним шлюбом. Дорослі не трактують таких дітей як людей, часто порівнюють з цуценятами, яких легко можна позбавитися – вбивши або підкинувши комусь. У жодної дитини немає власного імені, адже таким дітям не пророкують довгого життя. Ці діти мусять виживати самостійно, харчуватися недоїдками та уникати людей, які можуть їх скривдити. Тіла кинutih напризволяще дітей, у випадку їх смерті, залишають просто в землі, без домовини та жодних ритуалів.

Висновки дослідження й перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Отож, як і більшість творів Г. Запольської, роман «Каська Каріатида» зображає нещасливу долю жінки. Тяжка праця, закоханість, згвалтування, наклеп, втрата роботи та даху над головою, позашлюбна вагітність – ось усе те, через що проходить головна героїня. Суспільний осуд випихає дівчину на життєвий маргінес: вона голодує, оголено позує для скульптора, опиняється в будинку нелегальної акушерки та втрачає дитину і власне життя після фатальної зустрічі з колишнім коханцем, що відмовляється визнавати власне батьківство та брати на себе будь-яку відповідальність.

Авторка роману демонструє об'єктивацію жінок: нівелювання їх особистостей та волі у патріархальному суспільстві. Жінки

сприймаються як об'єкти, якими можна володіти, розпоряджатися їхніми долями та за бажанням змінювати. Відповідальність за будь-які відносини лягає на плечі жінки, що виразно підкреслено у досліджуваному романі, адже після небажаної вагітності дівчина опиняється на суспільному та соціальному дні, а чоловік продовжує безтурботне життя. Спільно пережитий тілесний досвід по-різному впливає на життя та самосвідомість представників різної статі, адже чоловіча тілесність була позбавлена надмірної уваги зі сторони суспільства.

Габрієля Запольська як емансипована жінка, за допомогою зображення життя соціальних низів та «неестетичного» тілесного досвіду привертає увагу до актуальних проблем другої половини XIX століття, таких як: беззахисність жінок від чоловічої наруги та як наслідок діяльність нелегальних акушерів і дітовбивство. Авторка викриває безглуздість патріархального суспільства, що навіює чоловікам всездозволеність по відношенню до жінок, і показовість позиції церкви, коли вагітність та дарування нового життя сприймається як гріх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быховская И.М. Физическая культура как практическая аксиология человеческого тела: методологические основания анализа проблемы // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка, 1996.- №2.

2. Валенса Г. «Тіло» і «тілесність» у соціально-філософському контексті: термінологічні розвідки // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2010.

3. Гомілко О. Феномен тілесності.: Дис. ... д-ра філософ. наук: спец. 09.00.04. – К., 2007.

4. Мерло-Понті, Моріс. Феноменологія сприйняття. Київ: Український центр духовної культури, 2001.

5. Найдьонова Г. Проблема тілесності в психології та філософії / Філософія гуманітарного знання: раціональність і духовність: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції – Чернівці: Рута, 2008.

6. Chałupnik A. Sztandar ze spódnicy: Zapolska i Nałkowska o kobiecym doświadczeniu ciała. – Oficyna Wydawnicza Errata, 2004.

7. Czachowska J. Gabriela Zapolska // *Obraz Literatury Polskiej. Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu.* – Warszawa, 1971.

8. Janicka A. Sprawa Zapolskiej skandale i polemiki. – Białystok, 2013.

9. Kłosińska K. Ciało – pożądanie – ubranie. O wczesnych powieściach Gabreili Zapolskiej – Kraków, 1999.

10. Morawski S. O tak zwanej estetyce feministycznej // *Czy jeszcze estetyka? Sztuka współczesna a tradycja estetyczna* – Kraków, 1994.

11. Prażmowska K. Naturalistyczny wizerunek kobiety – matki w powieści Kaśka Kariatyda Gabrieli Zapolskiej Режим доступу: <http://www publikacje.edu.pl/>

12. Ratuzsna H. Jarosz A. Zycie i twórczosc Gabrieli Zapolskiej Режим доступу: <http://googlebooks.com>

13. Weiss T. Świadomość artystyczna Gabrieli Zapolskiej Режим доступу: <http://bazhum.muzhp.pl>

14. Zapolska G. Kaśka Kariatyda Режим доступу: <https://wolnelektury.pl/>

15. Ciało człowieka w refleksji humanistycznej / Pod red. Żmudzkiej-Brodnickiej M., Brodnickiego M. – Gdańsk, 2013.

16. Zurli A. Szkło i brylanty: Gabriela Zapolska w swojej epoce. – Warszawa, 2016.

17. Zacharska J. O kobiecie w literaturze przełomu XIX i XX wieku. - Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku, 2000.

REFERENCES

1. Bykhovskaia Y.M. Fyzycheskaia kultura kak praktycheskaia aksyolohyia chelovechesko hotela: metodolohycheskye osnovanyia analiza problemy [Physical culture as a practical axiology of human body: methods of analysing the issue] // *Fyzycheskaia kultura: vospytanye, obrazovanye, trenyrovka*, 1996.- №2.

2. Valiensa H. “Tilo” i “tilesnist” u sotsialno-filosofskomu konteksti: terminolohichni rozvidky [Body in social and philosophic context: the researches of terminology] // *Almanakh. Filosofski problemy humanitarnykh nauk.* – 2010.

3. Homilko O. Fenomen tilesnosti.: [The phenomenon of Body] Dys. ... d-ra filosof. nauk: spets. 09.00.04. – K., 2007.

4. Merlo-Ponti, Moris. Fenomenolohiia spryiniattia. [The phenomenon of perception] Kyiv: Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury, 2001.

5. Naidonova H. Problema tilesnosti v psichologii ta filosofii [The issue of carnality in psychology and philosophy] / *Filosofia humanitarnoho znannia: ratsionalnist i dukhovnist: zb. nauk. prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* – Chernivtsi: Ruta, 2008.
6. Chałupnik A. Sztandar ze spódnicy: Zapolska i Nałkowska o kobiecym doświadczeniu ciała. – Oficyna Wydawnicza Errata, 2004.
7. Czachowska J. Gabriela Zapolska // *Obraz Literatury Polskiej. Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu.* – Warszawa, 1971.
8. Janicka A. Sprawa Zapolskiej skandale i polemiki. – Białystok, 2013.
9. Kłosińska K. Ciało – pożądanie – ubranie. O wczesnych powieściach Gabrieli Zapolskiej – Kraków, 1999.
10. Morawski S. O tak zwanej estetyce feministycznej // *Czy jeszcze estetyka? Sztuka współczesna a tradycja estetyczna* – Kraków, 1994.
11. Prażmowska K. Naturalistyczny wizerunek kobiety – matki w powieści *Kaśka Kariatyda Gabrieli Zapolskiej* Режим доступу: <http://www publikacje.edu.pl/>
12. Ratuzsna H. Jarosz A. *Zycie i twórczosc Gabrieli Zapolskiej* Режим доступу: [http:// googlebooks.com](http://googlebooks.com)
13. Weiss T. Świadomość artystyczna Gabrieli Zapolskiej Режим доступу: <http://bazhum.muzhp.pl>
14. Zapolska G. *Kaśka Kariatyda* Режим доступу: <https://wolnelektury.pl/>
15. *Ciało człowieka w refleksji humanistycznej* / Pod red. Żmudzkiej-Brodnickiej M., Brodnickiego M. – Gdańsk, 2013.
16. Zurli A. *Szkło i brylanty: Gabriela Zapolska w swojej epoce.* – Warszawa, 2016.
17. Zacharska J. *O kobiecie w literaturze przełomu XIX i XX wieku.* - Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku, 2000.